

Sisällys

Esipuhe.....	7
--------------	---

I Johdatus dokumentaatioon

1 Käsitteellisiä näkökulmia dokumentaatioon ja kirjaamiseen.....	14
2 Pedagogisen asiakirjan tavoitteet, tehtävät ja elämäankaari.....	27
3 Pedagogisten asiakirjojen ja kirjaamisen merkitys opettajien näkökulmasta.....	48

II Hyvän kirjaamisen periaatteet

4 Oppijasta ja hänen kokonaistilanteestaan kirjoittaminen.....	70
5 Tavoitteiden asettaminen.....	86
6 Pedagogisten ratkaisujen ja tukitoimien kirjaaminen.....	99
7 Oppijoiden ääni ja osallisuus asiakirjojen laadinnassa.....	116
8 Asiakirjojen laatiminen yhteistyössä vanhempien kanssa.....	135
9 Ammatilliset yhteistyötahot pedagogisissa asiakirjoissa.....	154
Loppusanat.....	173
Lähteet.....	177
Kirjoittajat.....	210

Esipuhe

Opettajille asetetut kirjaamistehtävät ovat lisääntyneet, kun tarkastellaan viime vuosikymmenen aikana koulutuksessa tapahtuneita muutoksia. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa on vuodesta 2015 lähtien ollut velvoitteena, että kaikille päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa oleville lapsille on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma (laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta 580/2015). Suunnitelman laatimisesta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Perusopetuksessa taas on vuodesta 2010 ollut käytössä oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmä, jossa dokumentointivelvoitteet lisääntyvät oppijan tuen tarpeiden lisääntyessä (ks. laki perusopetuslain muuttamisesta 642/2010). Vuodesta 2022 yleinen, tehostettu ja erityinen tuki on ollut myös varhaiskasvatuksen lainsäädännössä (ks. laki varhaiskasvatuslain muuttamisesta 1183/2021). Lisäksi oppijan tukea koskevien asiakirjojen laadinta tai opiskelijan ohjaaminen niiden laadinnassa on osa toisella asteella työskentelevien opettajien työtä.

Vaikka erilaiset kirjaamistehtävät ovat lisääntyneet eri koulutusasteilla, ei kirjaaminen sinänsä ole uusi asia koulutusorganisaatiossa. Opettajat ovat kautta aikain kirjanneet muistiin oppi-

joita koskevia seikkoja. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa lasten havainnointia ja havainnointien kirjaamista on tehty jo noin sata vuotta sitten (esim. Lindgren & Grunditz, 2020). Kirjaamisen luonteessa on kuitenkin tapahtunut olennainen muutos, kun siitä on tullut velvoittavaa. Tällöin kirjaamisen on täytettävä kyseiselle asiakirjalle asetetut lakisääteiset tehtävät ja sen on pystyttävä välittämään tietyt asiat asiakirjan muille käyttäjille (Yell & Stecker, 2003). Kyse ei ole enää pelkästään opettajan oman työn tueksi tekemistä kirjauksista, vaan asiakirjalla on myös yleisö – ja samalla potentiaaliset arvioijat. Kirjaamiseen voikin liittyä monenlaista epävarmuutta esimerkiksi opettajan oppijasta tekemien havaintojen oikeellisuudesta samoin kuin kirjausten eettisyydestä, kun sen lukijoina ovat vähintäänkin oppijan vanhemmat¹ ja usein myös oppija itse (ks. Alasuutari & Vehkakoski, 2023).

Kirjaamisen lisääntymisestä ja ehkä siihen liittyvistä epävarmuuksista kertoo kirjaamistehtävistä käyty kriittinen keskustelu julkisuudessa. Keskustelussa on kiinnitetty huomio muun muassa pedagogisten asiakirjojen ja erilaisten ”lippu-lappu-lomakkeiden” (Lyytinen, 2023) täyttämisen vaatimaan aikaan (ks. myös Holopainen, 2022). Tämän kirjan tavoitteena on tukea niin opettajaksi opiskelevia kuin ammatissa toimivia opettajia pedagogisten asiakirjojen kirjaamisessa niin, että lappuluonteestaan huolimatta pedagogiset asiakirjat eivät muodostuisi ikään kuin opettajan ”oikean” työn päälle asettuvaksi tehtäväksi vaan väli-

1 Käytämme tässä kirjassa oppijan huoltajasta termiä vanhempi. Huoltaja-termi esiintyy kirjassa paikoin pääasiassa silloin kun viitataan säädöstehtäihin. Vanhempi-sana esiintyy tekstissämme myös usein monikossa, koska pyrimme näin pitämään esillä, että oppijan pedagogisten asiakirjojen laatimisen prosessissa oppijan molemmat vanhemmat tai kaikki huoltajat ovat yhtä lailla tärkeitä. Monikkomuodolla emme kuitenkaan pyri tekemään erotteluja yhden ja kahden vanhemman perheiden välille.

neeksi, joka olennaisella tavalla tukee opettajan työtä ja samalla oppijaa. Tavoitteenamme on rakentaa yhteistä, kaikki koulutuspolun vaiheet kattavaa hyvän pedagogisen kirjaamisen tapaa, joka osaltaan luo myös jatkuvuutta oppijan polulle varhaiskasvatuksesta aina toiselle asteelle.

Kirjassa kuvataan kirjaamisen periaatteita yhteisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Eri koulutusasteilla kirjaaminen on kehittynyt omanlaisiaan polkuja. Varhaiskasvatuksessa ja toisella asteella oppijan pedagoginen asiakirja kattaa kaiken oppijan tilanteeseen liittyvän kirjaamisen, kun taas esi- ja perusopetuksessa kirjaaminen keskittyy erityisesti tilanteisiin, joissa oppijalla on tarve tuelle. Samoin esi- ja perusopetuksessa laaditaan lukuisia erilaisia pedagogisia asiakirjoja, kun taas varhaiskasvatuksessa ja toisella asteella oppijalla on vain yksi pedagoginen asiakirja. Esi- ja perusopetuksen osalta on kuitenkin tunnistettu tarve yksinkertaistaa vallitsevaa moninaisten asiakirjojen kokonaisuutta (Alila ym., 2022). Keskitymme kirjassamme eri kouluasteilla kirjattaviin oppijoiden henkilökohtaisiin pedagogisiin asiakirjoihin, joita voidaan pitää myös virallisina viranomaisten asiakirjoina. Emme käsittele esimerkiksi lapsiryhmää tai koululuokkaa koskevia pedagogisia kirjauksia tai opettajien kirjoittamia lausuntotekstejä. Käytämme kirjan luvuissa pedagogisista dokumenteista yhteistä ilmaisua pedagoginen asiakirja.

Hyvä pedagoginen kirjaaminen toimii parhaimmillaan opettajan työn tukena ja takaa oppijalle huolellisesti suunnitellun opetuksen ja tuen. Kirjaamisessa on kyse siitä, mitä asiakirjoihin kirjataan ja miten kirjaamista tehdään. Kirjamme keskeinen sisältö on yhtäältä kirjaamista ja dokumentaatiota koskevan ymmärryksen rakentamisessa sekä toisaalta konkreettisten kirjaamisen tapojen tutkimusperustaisten käytäntöjen ohjeistamisessa. Vas-

Hyvä pedagoginen kirjaaminen

taamme kirjassa vahvemmin kysymyksiin, miksi ja miten kirjaamista tehdään kuin kysymykseen mitä asiakirjaan kirjataan, sillä asiakirjojen sisältöä koskevat kysymykset ovat kontekstisidonnaisia, kunkin koulutuspolun vaiheen lainsäädännöstä riippuvaisia ja oppijakohtaisia. Näin ollen vain oppijan hyvin tunteva ammattilainen voi yhdessä oppijan, vanhempien ja muiden verkoston toimijoiden kanssa valita tarkoituksenmukaisen sisällön kullekin asiakirjalle. Yhdessä kirjassa emme pysty vastaamaan kaikkiin kirjaamista koskeviin kysymyksiin, mutta toivomme kirjan antavan opettajille ja muille ammattilaisille välineitä tarkastella kirjaamista osana työtään sekä laatia pedagogisia asiakirjoja tutkimukseen perustuvia toimintatapoja soveltaen.

Suomen tietokirjailijat ry on tukenut tämän kirjan kirjoittamista yhdelle kirjoittajista myönnettyllä apurahalla.

Jyväskylässä 31.5.2023

Maarit Alasuutari, Noora Heiskanen, Anja Rantala ja

Tanja Vehkakoski

I

JOHDATUS DOKUMEN- TAATIOON

Kirjan ensimmäisessä osassa tarkastelemme dokumentaatiota ilmiönä ja käytäntönä. Esittelemme, mitä tarkoitetaan dokumentoinnilla ja minkätyyppiseen dokumentointiin kirja keskittyy. Ensimmäisen osan tarkoituksena on kuvata dokumentaatio yksittäistä asiakirjaa laajemmasta näkökulmasta ja luoda ymmärrystä moninaisista prosesseista, joihin dokumentaatio, asiakirjat ja niihin liittyvät kokemukset koulutusjärjestelmässämme kytkeytyvät. Lisäksi havainnollistamme dokumentoinnin ja asiakirjojen laatimisen seurauksia ja sitä, miten kirjaaminen on itsessään vaikuttamista eikä pelkkää neutraalia asioiden kuvaamista. Korostamme kirjaamisen monet mahdollisuudet ja seuraukset tiedostavan opettajan merkitystä onnistuneessa kirjaamisessa.

Luvuissa 1 ja 2 keskitymme siihen, mitä dokumentaatio, dokumentit ja asiakirjat ovat, miten niitä on tarkasteltu teoreettisesti ja millaisiin opetus- ja kasvatusjärjestelmän toimintoihin ne liittyvät. Vaikka erilaiset asiakirjat ovat hyvin tuttu osa useimpien opettajien työtä, voidaan niihin liittyvät käsitteet ymmärtää monin tavoin. Tästä syystä määrittelemme kirjan ensimmäi-

sessä luvussa käsitteet *dokumentointi*, *asiakirja* ja *kirjaaminen*. Toisessa luvussa keskitymme asiakirjoihin liittyviin tiedonmuodostuksen prosesseihin ja asiakirjojen elämänkaariin jatkumoi-
neen ja katkoksiineen. Kirjaaminen on koettu hyödyllisyydestään huolimatta usein myös haastavaksi työtehtäväksi. Siksi kirjan ensimmäisen osan viimeinen luku 3 tarkastelee asiakirjoille ja niiden laatimiselle annettavia moninaisia merkityksiä opettajien näkökulmasta.

Tämän osan luvut pohjautuvat aiheesta tehtyyn tutkimukseen ja dokumentaation teoreettisiin tarkasteluihin. Havainnollistamme dokumentaation ja asiakirjaprosessien kuvausta esimerkeillä, jotka pohjautuvat joko julkaistuihin tutkimusaineistoihin tai omiin tutkimusaineistoihimme erilaisista asiakirjoista ja niihin liittyvistä prosesseista. Aineistoesimerkkejä on saatettu muokata henkilöiden yksityisyyden turvaamiseksi. Kaikki esimerkeissä käytetyt nimet ovat keksittyjä.